

CALIBAN VE CADI
KADINLAR, BEDEN, İLKSEL BİRİKİM

SILVIA FEDERICI

ÇEVİREN
ÖZNR KARAKAŞ

SILVIA FEDERICI

İtalyan feminist aktivist, yazar ve akademisyen (d. 1942). Buffalo Üniversitesi'nde felsefe öğrenimi gördü. 1972'de Uluslararası Feminist Kolektif'in kurucularından biri oldu, bu örgütlenmeyle Ev İşİ İçin Ücret kampanyasını yürüttü. Bir süre Nijerya'da akademik faaliyetlerde bulunduktan sonra 1990 yılında Afrika'da Akademik Özgürlük Komitesi'nin kuruluşuna destek verdi. 1995'te Radikal Felsefe Birliđi'nin kuruluşuna katılarak ABD'de idam cezasının kaldırılması için çalışmalar yaptı. 1987 ile 2005 yılları arasında New York'taki Hofstra Üniversitesi'nde kadın çalışmaları ve siyaset bilimi alanlarında çalıştı. Felsefe, feminist teori, eğitim ve kültür üzerine hayatı boyunca birçok makale ve kitap yayımladı.

Başlıca Eserleri: *Sıfır Noktasında Devrim Ev İşİ, Yeniden Üretim ve Feminist Mücadele* (2012), *Cadılar, Cadı Avı ve Kadınlar* (2018), *Tenin Sınırlarının Ötesine* (2020), *Ücret Patriyarkası: Marx, Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm Notları* (2021).

ÖZNUR KARAKAŞ

Lisans eğitimini Boğaziçi Üniversitesi Çeviribilim Bölümü'nde aldı. Galatasaray Üniversitesi, Europhilosophie Çağdaş Fransız ve Alman Felsefesi programı kapsamında Toulouse Üniversitesi ve Prag Charles Üniversitesi'nde felsefe yüksek lisans eğitimlerini tamamladı. Barcelona'daki Universitat Oberta de Catalunya'da Enformasyon ve Bilgi Toplumu Bölümü, Disiplinlerarası İnternet Çalışmaları programında doktora derecesini aldı (2018). Şu anda Uppsala Üniversitesi'nde doktora sonrası araştırmacı olarak görev yapıyor. Başlıca Çevirileri ve Eserleri: Rosi Braidotti, *İnsan Sonrası* (2021), Bernard Freydberg, *Modern Felsefenin Karanlık Tarihi* (2020); Rosi Braidotti, *Göçebe Özneler* (2017); Graham Jones ve John Roffe, *Deleuze'ün Felsefi Mirası* (2014); Antonio Negri, *Sürgün* (2013).

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	12
GİRİŞ	18
I	
SARSMAK GEREK BÜTÜN DÜNYAYI	32
ORTAÇAĞ AVRUPASI'NDA TOPLUMSAL HAREKETLER VE	32
SİYASİ KRİZ	
1. Giriş	32
2. Bir Sınıf İlişkisi Olarak Serflik	34
3. Ortak Alanlarda Mücadele	42
4. Özgürlük ve Toplumsal Bölünme	47
5. Binyılcı ve Heretik Hareketler	53
6. Cinselliğin Politikleştirilmesi	65
7. Kadımlar ve Heretiklik	68
8. Kentlerdeki Mücadeleler	73
9. Kara Ölüm ve Emek Krizi	78
10. Cinsellik Politikası, Devletin Yükselişi ve Karşıdevrim	84
2	
EMEK BİRİKİMİ VE KADINLARIN DEĞERSİZLEŞTİRİLMESİ	90
KAPİTALİZME GEÇİŞ SÜRECİNDE FARKIN KURULUŞU	90
1. Giriş	90
2. Avrupa'da Kapitalist Birikim ve Emegin Birikimi	96
3. Avrupa'da Toprağın Özelleştirilmesi, Kıtılığın Üretimi	104
ve Üretimin Yeniden Üretimden Koparılışı	
4. Fiyat Devrimi ve Avrupalı İşçi Sınıfının	121
Yoksullaştırılması	
5. Emegin Yeniden Üretimine Devletin Müdahalesi:	131
Yoksulluk Yardımı ve İşçi Sınıfının Suçlulaştırılması	
7. Kadının Emeginin Değersizleştirilmesi	151

8. <i>Yeni Bir Ortak Alan ve Kayıp Toprakların Bedeli</i>	159
<i>Olarak Kadınlar</i>	
9. <i>Ücretin Ataerkilliği</i>	160
10. <i>Kadınların Ehlileştirilmesi ve Kadınlık ile Erkekliğin</i>	165
<i>Yeniden Tanımlanması: Avrupa'nın Vahşileri, Kadınlar</i>	
11. <i>Sömürgeleştirme, Küreselleşme ve Kadınlar</i>	171
12. <i>Sömürgelerde Cinsiyet, Irk ve Sınıf</i>	179
13. <i>Kapitalizm ve Cinsiyetçi İşbölümü</i>	190
	3
BÜYÜK CALIBAN	193
	4
AVRUPA'DA BÜYÜK CADİ AVI	235
1. <i>Giriş</i>	235
2. <i>Caduların Yakıldığı Zamanlar ve Devlet İnişiyatifi</i>	239
3. <i>Şeytan İnanıcı ve Üretim Tarzındaki Değişimler</i>	248
4. <i>Cadı Avı ve Sınıf Ayaklanması</i>	255
5. <i>Cadı Avı, Kadın Avı ve Emeğin Birikimi</i>	265
6. <i>Cadı Avı ve Erkeğin Egemenliği: Kadınların</i>	276
<i>Ehlileştirilmesi</i>	
7. <i>Cadı Avı ve Cinselliğin Kapitalist Rasyonalizasyonu</i>	284
8. <i>Cadı Avları ve Yeni Dünya</i>	294
9. <i>Cadı, Şifacı ve Modern Bilimin Doğuşu</i>	297
	5
SÖMÜRGELEŞTİRME VE HRİSTİYANLAŞTIRMA	307
1. <i>Giriş</i>	307
2. <i>Yamyamların Doğuşu</i>	310
3. <i>Sömürü, Direniş ve Şeytanlaştırma</i>	317
4. <i>Amerika'da Kadınlar ve Cadılar</i>	325
5. <i>Avrupalı Cadılar ve "Indiolar"</i>	330
6. <i>Cadı Avı ve Küreselleşme</i>	334
	DİZİN
	329

Yağmur yağdıran büyücüler. Ulrich Molitor, *De Lamies et Pythonicis Mulieribus*, oymabaskı, 1489.

I
SARSMAK GEREK BÜTÜN DÜNYAYI
ORTAÇAĞ AVRUPASI'NDA TOPLUMSAL
HAREKETLER VE SİYASİ KRİZ

Bütün bir dünyanın muazzam bir sarsıntıya maruz kalması gerek. Bu öyle bir oyun olacak ki günahkârlar tahtlarından edilecek, hepsi mazlumlara yol verecek.

Thomas Müntzer,

Open Denial of False Belief of the Godless World on the Testimony of the Gospel of Luke, Presented to Misemle and Pitiful Christendom in Memory of its Error, 1524

Yüzlerce yıl süren mücadelenin ardından sömürünün hâlâ devam ettiğini reddetmek mümkün değil. Sadece sömürünün şekli değişti. Bugünün efendilerinin oradan buradan elde ettikleri artı değer, toplam işgücüne kıyasla uzun yıllar önce elde edilen artı değerden hiç de az değil. Yine de sömürünün koşullarındaki değişimler bana göre ihmal edilecek gibi değil...

Önemli olansa tarih, kurtuluş mücadelesi...

Pierre Dockes,

Medieval Slavery and Liberation, 1982

1. Giriş

“Kapitalizme geçiş” sürecinde kadının ve yeniden üretimin tarihine, feodal iktidarın her çeşidine karşı savaş açan Or-

taçağın proletaryasının –küçük köylülerin, zanaatkârların, gündelik işçilerin– mücadelesiyle başlanmalıdır. Kadınların feodalizmin krizindeki konumları ve –üç yüzyıl boyunca cadıların maruz kaldığı zulmün de gösterdiği gibi– kapitalizmin gelişimi uğruna güçlerinin neden bertaraf edilmesi gerektiği, ancak bu mücadelelerin zengin talepleri, sosyal ve politik hedefleri ve muhalif pratikleriyle birlikte değerlendirilirse anlaşılabilir. Bu mücadelenin sağladığı görüş açısından bakıldığında, kapitalizmin eski düzenin rahminde olgunlaşan ekonomik kuvvetlerin ortaya çıkardığı evrimsel bir gelişimin ürünü olmadığını görmek de mümkündür. Kapitalizm, bütün iktidarları sallayan ve “bütün dünyayı sarsan” yüzyıllık toplumsal çatışmaya karşı feodal lordların, soylu tüccarların, rahiplerin ve papaların verdikleri bir tepkidir. Feodalizmle mücadeleden doğan tüm olanakları yok eden bir karşıdevrimdir. Bu olanaklar gerçekleştirilebilseydi belki de kapitalizmin gelişim sürecine damgasını vuran muazzam yaşam ve doğal çevre yıkımlarından da korunabilecektik. Bu noktanın özellikle vurgulanması gerekiyor çünkü kapitalizmin feodalizmden “evrildiği” ve daha yüksek seviyeli bir toplumsal hayat biçimini temsil ettiği inancı hâlâ varlığını sürdürüyor.

Gelgelelim, yalnızca klasik sınıf mücadelesi kuramına –çalışma yükümlülüğü, ücret oranları, kiralar ve ondalık vergilere– başvurur, bu çatışmaların ürettiği, toplum hayatının yeni biçimlerini ve cinsiyet ilişkilerinde meydana gelen dönüşümü göz ardı edecek olursak, kadınların tarihi ile kapitalizmin gelişim tarihinin nasıl kesiştiği anlamakta güçlük çekeriz. Bunlar göz ardı edilemezdir. Nitekim Avrupa tarihinde yerleşik düzen karşıtı ve alternatif komünal hayat modellerini kurmaya katkıda bulunmuş, tabandan örgütlenmiş ilk kadın hareketlerine feodalizmle mücadele sürecinde rastlıyoruz. Feodal iktidarla mücadele aynı zamanda hâkim cinsiyet rollerini reddeden ve kadınlar ile erkekler arasında daha eşitlikçi ilişkiler kurmayı amaçlayan ilk örgütlü girişimlerin doğmasına da neden oldu. Borç köleliği ve ticari ilişkilerin reddiyle bir araya geldiğinde bu bilinçli toplumsal karşı çıkış sadece feodalizme değil,

2

EMEK BİRİKİMİ VE KADINLARIN

DEĞERSİZLEŞTİRİLMESİ

KAPİTALİZME GEÇİŞ SÜRECİNDE FARKIN KURULUŞU

Bütün savaşlar, kan ve sefalet, bir insanın değerinin üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışmasıyla ortaya çıkmadı mı? İnsan dünyayı başkalarıyla paylaştığı ortak hazinesi olarak gördüğünde bütün bu sefalet bir son bulmayacak mı? Gerrard Winstanley, *The law of the Righteousness*, 1649

Adamın gözünde o kadın, hisleri, tercihleri fazla önem taşımayan parçalara ayrılmış bir maldan ibaretti: Kafası ve kalbi sırtından ve ellerinden ayrılmış, rahminden ve vajinasından koparılmıştı. Beli, kasları tarlada çalışmaya zorlanmış, elleri beyaz adamı beslemeye, ona bakmaya mecbur... Vajinası adamın cinsel zevklerini tatmine yarar ve doğruca rahme açılır, yani adamın sermaye yatırımını yaptığı yere. Cinsel ilişki bir sermaye yatırımıdır, bunun meyvesi olan çocuksa birikmiş artı değerdir...

Barbara Omolade, "Heart of Darkness" 1983

1. Giriş

Feodal iktidarın içine düştüğü krize karşı geliştirilebilecek olanaklı tek yanıt kapitalizmin gelişimi değildi. Avrupa'nın her yanında feodalizm karşıtı geniş komünal toplumsal hareketler ve isyanlar, toplumsal eşitliğe ve işbirliğine dayalı yeni ve eşit-

Resim 51: Cadının Şifacılığı, Hans Weiditz'e ait oymabaskı (1532). Yıldızlı gökyüzünden de anlaşılacağı gibi, doğru yıldız kavuşmaları şifalı otların “etkisini” artırır.

Aslında bu yeni bilimin özgürleştirici bir etkisinin olduğuna dair elimizde hiçbir kanıt da yoktur. Modern bilimin yükselişiyle birlikte ortaya çıkan mekanik doğa anlayışı “dünyanın büyüsunü bozmuştur.” Fakat bunu teşvik edenlerin cadılıkla suçlanan kadınlar lehinde konuştuklarını gösteren bir kanıt yoktur. Descartes bu konuda agnostik olduğunu ilan etmiştir, diğer mekanik felsefeciler (Joseph Glanvil ve Thomas Hobbes) ise cadı avlarını hararetle savunmuşlardır. Cadı avını sona erdiren şey –Brian Easlea’nın gayet inandırıcı biçimde ortaya koyduğu gibi– cadıların dünyasının yok edilmesi ve galip gelen kapitalist sistemin gerektirdiği toplumsal disiplinin dayatılmasıdır. Başka bir deyişle, cadı avlarının 17. yüzyılda sona ermesinin nedeni, daha aydınlanmış bir dünyanın ortaya çıkışı değil, dönemin yönetici sınıflarının iktidarlarından duydukları güvenin artmış olmasıdır.

Burada yanıtlanması gereken soru, modern bilimsel yöntemin ortaya çıkışının cadı avlarının asıl nedeni sayılıp sayılmayacağıdır. Bu görüşü savunanların başında Carolyn Merchant

“yerlilerin” insan sayılıp sayılamayacağı üzerine yürütülen tartışma da onları hayvan ve Şeytan olarak temsil eden ideolojik kampanya olmasa mümkün olmazdı.⁷

Resim 53: Alman J. G. Alenburg'un betimlemesiyle, Bahia'da (Brezilya) yamyam ziyafeti. Karınlarını insan artıklarıyla tıka basa doyuran korkunç yamyam imgeleriyle dolu seyahat günlükleri, Fetih sonrası Avrupa'da epey çoğalmıştı.

Yeni Dünya'daki hayatı tasvir eden resimler de 1550'lerden sonra Avrupa'da dolaşıma girip kısa sürede yayılarak bu itibarsızlaştırma sürecine katkıda bulunacaktı. Bu resimlerde tasvir edilen kımıl kımıl çıplak bedenler, kesilmiş insan kelleleri ve uzuvların başrolü oynadığı yamyam ziyafetleri, cadıların

etmediğini göstermek için bunu dile getirmek istiyorum' diye yazar" (Williams 1986: 138).

⁷ Sepulveda'nın kölelik yanlısı savının kuramsal dayanağı Aristoteles'in "doğal kölelik" öğretisidir (Hanke 1970: 16 ve devamı).

Resim 57: Bu “Petroleuse” karikatüründe cadının Afrikalılaştırılması görülmektedir. Kadın komüncülere ve kölelere isyan etme cesareti veren ve Fransız burjuvazisinin hayalgücünde siyasi vahşiliğin bir örneği olarak yer eden “vahşi” Afrikalı kadın arasındaki akrabalığı ortaya koyan tuhaf küpelerine, şapkasına ve Afrikalı çehresine dikkat edin.

1980’lerde Nijerya’da gencecik kızlar düzinelerce insanı öldürdüklerini itiraf ederken, diğer Afrika ülkelerinde devletlere cadılara göz açtırılmamasını talep eden dilekçeler yağıyordu. Aynı sıralarda Güney Afrika ve Brezilya’da yaşlı kadınlar cadılık suçlamasıyla komşuları ve akrabaları tara-

konuyu ayrılmış olan 1998 Aralık sayısı. Özellikle Diane Ciekawy ve Peter Geschiere’nin “Containing Witchcraft: Conflicting Scenarios in Postcolonial Africa” başlıklı makalesi. (age.: 1-14). Ayrıca bkz. Adam Ashfort, *Witchcraft, Violence and Democracy in South Africa* (Chicago: Univ. Of Chicago Press, 2005) ile yapımcılığını ve yönetmenliğini Allison Berg’in üstlendiği “Witches in Exile” adlı video belgesel (California, Newsreel, 2005).